

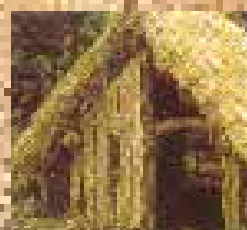
Wijster is een begrip

Hijkerweg

Jeugdherinneringen (3-2)

Veldnamen bij Halen

X

Drentse schilderijen

In het artikel 'Jeugdherinneringen (deel 3-2)', blz. 18-22 spreekt onze verteller nogal eens over het misbruik van sterke drank.

Omstreeks 1600 waren de herbergen en kroegen veel bezochte plaatsen. De hervormde predikanten en bestuurders probeerden dit misbruik tegen te gaan. Ze stelden straffen op het openhouden van kroegen tijdens de kerkdiensten. Het biergebruik was hoog. Bier werd gedronken als water, omdat water vaak slecht van kwaliteit was. 'Onordelijk en oneerbiedig waren de ingezetenen van Drenthe', aldus de predikanten die kort na de hervorming omstreeks 1600 waren beroepen. Vooral het drankgebruik bij doop, huwelijk en begrafenissen was hen een doorn in het oog.

In de loop van de 18de eeuw liep het gebruik van bier terug en daardoor daalde vermoedelijk ook het kroegbezoek. Omstreeks het einde van de 18de eeuw kwam vooral koffie in zwang, die samen met jenever het bier terugdrong. De drankwet van 1881 verplichtte tot een vergunning, waardoor vele tapperijen werden gesloten. Voor het dorp was het belang van een tapper vooral dat hij ook slijter was. Hij verkocht de drank bij de maat. Herbergen en logementen kregen het drukker door vergaderingen en bijeenkomsten. Het café had in het dorpsleven een centrale plaats gekregen.

Boven: E.B. von Dülmen *Krumpelmann, Boerenbruiloft, aquarel (part. coll.)*. Uit: R. Sanders, *Schilders van Drenthe, Zuidwolde 2001*, p. 64.

Links: Detail van een schilderij over boeren en een vrouw in een herberg, waar zij zich tegoed doen aan bier. (Collectie: André Held, Ecublens (Zwitserland)).

Inhoud

- II: **Drentse schilderijen**
W. Bazuin-Brinkman
- 1-9: **Wijster is een begrip**
H.G.G. Becker
- 10-17 **De Hijkerweg in de periode 1940-1950 (deel 1)**
W. Oldenkamp
- 18-22 **Jeugdherinneringen (deel 3-2)**
W. Bazuin-Brinkman, G.J. Dijkstra en H.J. Vos
- 23-27 **Veldnamen bij Hoog- en Laaghalen (deel 1)**
W. Bazuin-Brinkman
- 28 **Bestuursmededelingen**
Lezingen
- III **Zoas 't west hef**
G.J. Dijkstra

Foto's omslag voorzijde:

Op de voorzijde van de omslag is een detail te zien van een tekening van de nederzetting van Wijster en drie kleine foto's, van bovenaf: een gereconstrueerde hutkom, aardewerk uit de 4de en 5de eeuw en een bouwoffer, alle uit de genoemde nederzetting. Deze illustraties zijn afkomstig uit: J.H.F. Bloemers e.a., *Verleden land*, Amsterdam 1981, p. 115.

De detailkaart is afkomstig van een topografische kaart die de vereniging van S. Nijwening heeft ontvangen.

Adressen auteurs:

- H.G.G. Becker, Beilerweg 2, 9418 TE Wijster.
- W. Bazuin-Brinkman, Volmachtenstraat 2, 9414 AL Hooghalen.
- drs. G.J. Dijkstra, Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen.
- W. Oldenkamp, Hijkerweg 16, 9411 LT Beilen.
- H.J. Vos, Oosteinde 12, 9415 PA Hijken.

Prijs: € 4,50

Hoofd- en eindredactie

vakature - hoofdredacteur
T.L. Kroes (eindredacteur), Hijkerweg 19,
9411 LS Beilen, tel. 0593-541581.

Redactie-leden

drs. R. Gerding, Lheebroek 29, 7991 PM
Dwingeloo, tel. 0593-541844.
J. Hoogeveen-Zuidberg, Westeinde 23,
9415 PG Hijken, tel. 0593-524615.
H. Martena, Schapendrift 109,
9411 BN Beilen, tel. 0593-524623.
F. Timmerman-Stevens, Smilderweg 2D,
9414 AD Hooghalen, tel. 0593-592251.

Bestuur

drs. G.J. Dijkstra (voorzitter), Pinkster-
bloem 42, 9411 CH Beilen, tel. 0593-541848.
W. Bazuin-Brinkman (secretaris),
Volmachtenstraat 2, 9414 AL Hooghalen,
tel. 0593-592657.
H.J. Vos (penningmeester), Oosteinde 12,
9415 PA Hijken, tel. 0593-523028.
A. Zantinge (ledenadministrateur),
Westkamp 9, 9415 RC Hijken,
tel. 0593-523418.
E. Beuving, Pr. Bernhardstraat 1K,
9411 KH Beilen, tel. 0593-524382.
F. Biemold, Vonderkampen 136,
9411 RH Beilen, tel. 0593-524772.
G. Drenth-Barkhof, Dahliastraat 20,
9411 GP Beilen, tel. 0593-524440.
H.L.G. Schuur, Nieuwe Es 10,
9418 PS Wijster, tel. 0593-562412.

Lidmaatschap

Het lidmaatschap van de vereniging bedraagt
€ 15,-. Bankrekeningnummer: 3065.27.774
t.n.v. Hist. Ver. Gem. Beilen. Rekening-
nummer Postbank: 3090700 t.n.v. Hist. Ver.
Gem. Beilen.

Opgave lidmaatschap en ledenadministratie:
A. Zantinge, Westkamp 9, 9415 RC Hijken,
tel. 0593-523418.

Het opzeggen van een lidmaatschap dient
SCHRIFTELIJK te geschieden bij A. Zantinge
voor 1 november. Voor alle informatie be-
treffende het tijdschrift:

A. Zantinge, Westkamp 9,
9415 RC Hijken, tel. 0593-523418.

Copyright

Het overnemen van foto's en/of artikelen
of delen daarvan is slechts toegestaan na ver-
kregen schriftelijke toestemming van de
eindredacteur.

Productie: Uitgeverij Drenthe

Druk: Fa. Kerkhove

ISSN-nummer: 1380-3301

Zo as 't west hef

Op 31 maart 1955 vonden twee voorwerkers bij het verspreiden van de grond om het terrein van de toenmalige LTS aan De Omloop vijf halsringen, een armband en vier munten, alles van goud. Bij archeologisch onderzoek vond men nog eens achttien munten. De grond bleek afkomstig te zijn van een stuk land op de huidige Zuidmaten en lag op een afstand van nog geen drie kilometer van de nederzetting bij Wijster. Deze goudschat moet omstreeks 400 na Chr. zijn verstoppt. De eigenaar moet in deze streken een vooraanstaand man zijn geweest die nauwe contacten onderhield met het Romeinse Rijk. Dat kunnen handelscontacten zijn geweest, maar het kan ook zijn dat hij door de Romeinen betaald werd voor diensten in de strijd van de Romeinen tegen oprukkende Germaanse stammen of als 'huurling' in het Romeinse leger heeft gevochten.

Boven: De totale goudschat bestond uit 22 munten, 5 halsringen en een armband. De munten dateren uit de perioden 364-383 en 388-395. Links: Eén van de munten, geslagen tussen 364-367, met de beeltenis van keizer Valentinianus. Uit: J.H.F. Bloemers e.a., Verleden land, Amsterdam 1981, p. 114.

Foto's omslag voorzijde:

Op de achterzijde is een vrouw afgebeeld, zoals deze 'als een vrouw van stand' uit de nederzetting van Wijster zich zou hebben gekleed. Linksonder een bewaard gebleven schoen uit de nederzetting bij Wijster. De schoen heeft een lengte van ongeveer 30 cm (schoenmaat 45). Deze illustraties zijn afkomstig uit: J.H.F. Bloemers e.a., *Verleden land*, Amsterdam 1981, p. 115.

Wijster is een begrip

H.G.G. Becker

Prof. Van Es werd verrast toen hij in juni 2003 het terrein van de opgraving van de nederzetting bezocht. Hendrik Mulder kon hem een balk van een waterput laten zien. Deze balk was een van de allereerste vondsten voordat de opgraving begon en heeft nog een tijdlang dienst gedaan in een kippenhok.

Noten

- 1) W.A. van Es, *‘Wijster, a native village beyond the imperial frontier 150-425 A.D.’*, Groningen 1967

‘De archeologische opgraving bij Wijster was een van de eerste heel grote opgravingen van een nederzetting uit de Romeinse tijd in Drenthe.’ Deze vaststelling is van prof. dr. W.A. van Es.

In de zomer van 2003 blikte hij in een vraaggesprek terug op de opgraving in de jaren 1958-1961. Zijn herinneringen aan zijn werk als beginnend archeoloog vormen een boeiend verhaal. Het resultaat van de opgraving in de vorm van zijn proefschrift *‘Wijster, a native village beyond the imperial frontier 150-425 A.D.’*¹⁾ is in kringen van de archeologie van groot belang.

Vondsten bij ruilverkaveling Spier-Wijster

Aan de noordwestelijke rand van de Noorderes in Wijster werden in 1958 grondwerkzaamheden verricht vanwege de ruilverkaveling. Ter hoogte van de huizen Beilerweg 37 en 39 werd het van nature hoog, licht golvend gebied eerst ontzand en dan geëgaliseerd. De zandweg, Pollenweg geheten, was aangelegd. Het dichtgeslibde ven dat daar altijd lag, was volgestort.

In hoofdstuk 2 van zijn proefschrift beschrijft prof. Van Es hoe de opgraving bij Wijster tot stand kwam. G. Stel uit Wijster was de belangrijke tipgever. Hij lichtte dr. W. Beijerinck uit Wijster erover in dat een dragline een houten put aan de oppervlakte had gebracht. Op 21 augustus 1958 bereikte dit nieuws het Biologisch Archeologisch Instituut (BAI) van de Rijksuniversiteit te Groningen. Directeur prof. dr. H.T. Waterbolk en tekenaar H. Praamstra bezochten de volgende dag het terrein bij Wijster. De werklieden vertelden dat er drie waterputten waren ontdekt.

Deze waren weer overdekt met grond. De vindplaats was aangegeven door eiken planken die omhoog waren gehaald door de dragline. Eén daarvan was een zware eiken balk die later een van de vier hoekposten van een waterput bleek te zijn. De balken gingen naar Groningen, maar een balk die achterbleef, heeft Hendrik Mulder die nu op Beilerweg 39 woont, altijd bewaard. Die is nu minstens 1500 jaar oud en nog puntgaaf.

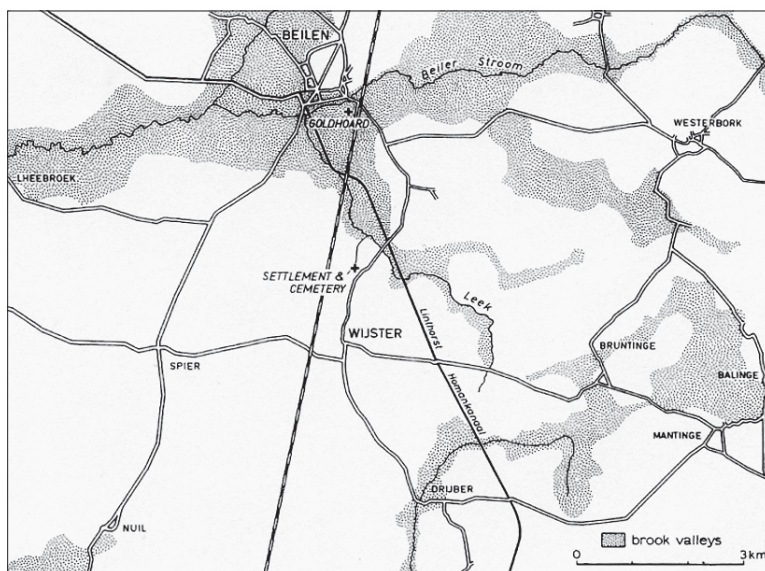
Een verticale insnede van de grond liet een dubbele podsol (fijne, grijze zandlaag) zien met drie paalgaten en twee kuilen. Voor archeologen wijzen waterputten, paalgaten en kuilen duidelijk op het bestaan van een nederzetting. De vraag was of een dergelijke nederzetting in verband te brengen was met de begraafplaats die dertig jaar eerder vlakbij was opgegraven door prof. dr. A.E. van Giffen. Gezien deze vraag en zulke belangrijke vondsten was er voldoende reden voor een archeologische opgraving op de noordwestpunt van de Noorderes in Wijster.

Opgravers van het oude Wijster

Prof. Van Es werd in 1958 betrokken bij de opgraving in Wijster toen hij bijna afgestudeerd was als archeoloog. De staf van het BAI die elke dag op de opgraving aanwezig was, bestond uit tekenaar H. Praamstra, voorgraver J. Lanting en veldtechnicus A. Meijer. In het begin was er ook een assistent-tekenaar, W.C.J. Mathlener. Later was G. Delger de tekenaar. De wetenschappelijke leiding lag bij prof. Waterbolk. Als student-assistent was prof. Van Es heel blij dat hij mee mocht doen, want 'opgraven is een van de leukste dingen die je als beginnend archeoloog kunt

De Noorderes als schatkamer

Toen prof. Van Es op 5 juli 2002 na ruim 40 jaar Wijster weer bezocht, legde hij uit waarom essen - zoals de Noorderes in Wijster - archeologisch zo interessant zijn. Bij de essen is de oude oppervlakte van het land intact gebleven, omdat deze werd bedekt. Er vond eeuwenlang aanvoer plaats van mest, zoden en grond op de sporen van wat eens een welvarende nederzetting was. Essen zijn zodoende bewaarplaatsen van bodemschatten. Aan de andere kant zijn het zwarte dozen, omdat de bodemschatten onzichtbaar zijn geworden. Alle sporen van de nederzetting lagen - en liggen gedeeltelijk nog - onder de Noorderes. De nederzetting van het oude Wijster met een doorlopende bewoning is door prof. Van Es gedateerd op 150 tot 425 jaar na Chr. De sporen van dus minstens 1500 jaar geleden, lagen erg diep, zodat het moeilijk was om in de bodem te komen. Dit in tegenstelling tot de genoemde begraafplaats (Looveen) die niet onder, maar naast de Noorderes lag.

Ten noorden van Wijster is de ligging van de nederzetting en de begraafplaats aangegeven bij de Beilerweg (settlement & cemetery). Ook de vindplaats van de goudschat van Beilen is te zien (goldhoard).

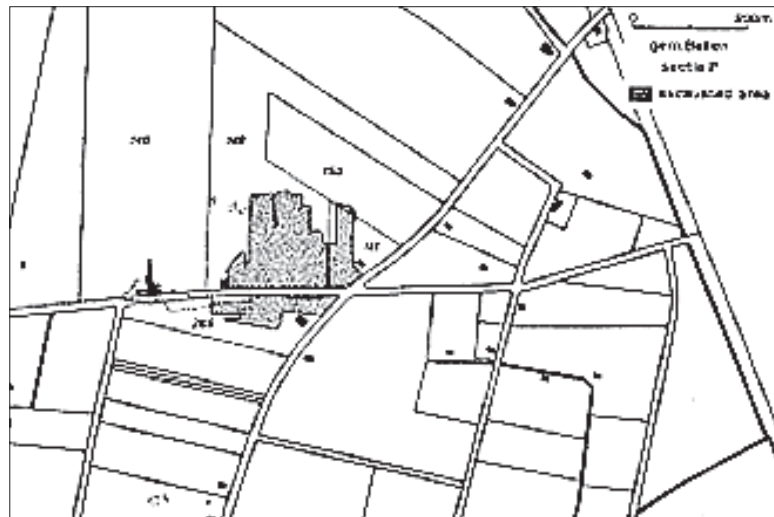
Het opgegraven gebied (excavated area) op de kadasterkaart. Op nrs. 289 en 151 staan de huizen Beilerweg 37 en 39 te Wijster.

Het schaven van het vlak.

Het inmeten en tekenen van een profiel van een waterput. Aan het tekenbord H. Praamstra, met de meetlat W.A. van Es (1958).

doen'. Ook zijn collega mevrouw A.T. Clason werkte als student-assistent op deze opgraving. Na zijn afstuderen in 1959 had prof. Van Es als wetenschappelijk ambtenaar de dagelijkse leiding. De uiteindelijke leiding bleef bij prof. Waterbolk die regelmatig kwam kijken. "Maar," zo zei prof. Van Es, "de echte leiding hadden de veldtechnici. Wij leerden het."

De grote groep werklieden bestond uit vijftien tot twintig personen. Veel van hen waren kleine boeren die een bijverdienste zochten, anderen waren werkloos. Zij kwamen allen uit de omgeving van Wijster, voor zover bekend woonden de meesten in Beilen. Deze grondarbeiders haalden met een schep die het BAI hen verstrekke, de aarde weg en laadden die op een kruiwagen. Ze werkten via de Koninklijke Nederlandsche Heide Maatschappij die naast het beheer van de lonen ook de supervisie over de werklieden had. Deze supervisie was later in handen van de technici van het BAI. Prof. Van Es vertelde, dat de staf elke werkdag om zes uur 's morgens met een vrachtautootje uit Groningen naar Wijster vertrok. Om half acht begon de opgraving en men werkte dag in dag uit. Vanaf 1 september 1958 werkte men aan een verkenning en daarna werd de opgraving uitgevoerd in twee campagnes. Volgens het proefschrift liep de eerste van 1 november 1958 tot 3 juli 1959. De tweede liep van 13 maart tot 16 september 1961. In de loop van de opgraving werd totaal 363 are onderzocht. "Voor die tijd hebben we een geweldig groot stuk blootgelegd, bijna vier hectare," aldus prof. Van Es. Dank zij die omvang is daarom ook een belangrijk deel van de nederzetting opgegraven. "Het was voor het eerst dat je zag hoe een dorp er in zijn totaliteit uitzag."

De opgravers op het afgegraven terrein bij Wijster in 1958. Rechts-achter zien we de woning Beilerweg 39. Naam en woonplaats voor zover bekend vanaf links: 1- H. Praamstra, tekenaar BAI; 2- A. Meijer, veldtechnicus BAI; 3- Beuving, Eursing bij Westerbork; 4- ?, Hollandsche veld; 5- Albert Peeks, voorm. Eursing bij Beilen; 6- Arend Schipper, Spier, of J. Beuving, Beilen; 7- G. Vierhoven, Beilen; 8- Hendrik van Es, toen Lheebroek, nu Beilen; 9- Hilbrink ?, Drijber; 10- W. Oldenbeuving, Balinge; 11- ?, Beilen?; 12- ?, Drijber?; 13- H. Timmer, Lieving; 14- ?, Stuifzand; 15- W.C.J. Mathlener, ass. tekenaar BAI. Wie weet de ontbrekende namen?

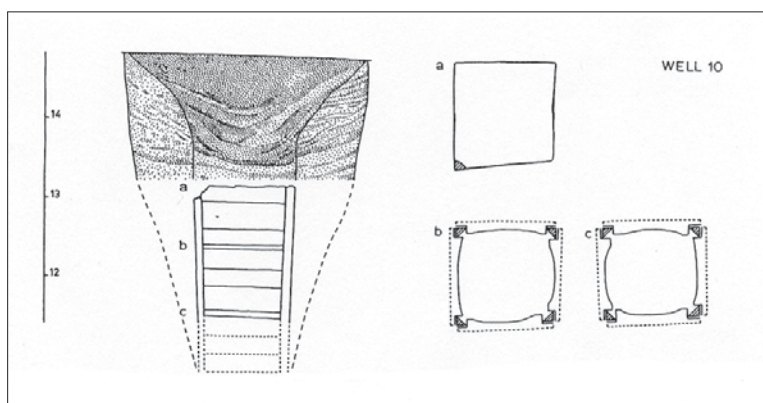
Afvlakken, inmeten en tekenen

“Voor het zwaardere werk gebruikten de opgravers een dragline en een bulldozer. Die haalden de bovengrond weg die hier heel dik was. Een belangrijk deel van de opgraving was handwerk. Het grof bewerkte terrein werd door de werklieden met de schep mooi, glad, schoon en vlak gemaakt. En dan,” aldus prof. Van Es, “zag je donkere plekken in het gele zand als de aftekening van de sporen van de nederzetting.”

Alles wat in de bodem te zien en te vinden was, werd vastgelegd. De sporen werden door de mensen van het BAI ingemeten voor de veldtekeningen op schaal 1:40. Er is sprake van inmeten als er een meetsysteem over de sporen wordt gelegd: een meetlat of meetlint en een grote liniaal. Prof. Van Es liep langs de meetlat: “Ik mocht de maten afroepen. Je riep dan bijvoorbeeld: “Op 1.10

Een opgegraven houten waterput van Romeins model; put nr. 13. “Als je de eerste keer een waterput vindt, is dat verrassend,” vertelde prof. Van Es. “De tiende keer zeg je: O, weer een waterput.”

Waterput nr. 10, Wijster. Van eikenhouten planken en vier hoekbalken werd een bekisting gemaakt van ca. 1 x 1.20 m. Deze werd in een grote kuil geplaatst. Onder de grondwaterspiegel zijn de planken en palen bewaard gebleven, daarboven is het hout verrot. De balken zijn hol aan de binnenkant om bij het ophalen van de puttemmer niet uit te steken. De constructie van deze putten is Romeins. Het oude Wijster kon zichzelf dus van water voorzien.

Promoveren op Wijster

“Na de opgraving begint het pas: het werk van de archeoloog,” aldus prof. Van Es. De archeoloog moet in ieder geval zelf de veldtekeningen uitleggen en verklaren. Zo bestudeerde prof. Van Es alle paalgaten in hun samenhang en maakte er huisplattegronden van. Daarbij zocht hij de bijgebouwen en de waterputten. Vervolgens reconstrueerde hij de boerenerven. Daarna ontleedde hij alle erven die op ongeveer dezelfde plek binnen de nederzetting lagen.

De nederzetting van het oude Wijster werd zeker 200 jaar lang intensief bewoond. Een houten huis ging maar één generatie mee, dus bouwde men steeds nieuwe huizen op de oude plek. De opgravers vonden honderden paalgaten kriskras door elkaar. Als archeoloog ben je dan jaren bezig met puzzelen. Ondertussen conserveerden specialisten alles wat uit het water kwam, zoals leer en hout. Ook herstelden en lijmden zij het aardewerk.

Prof. Van Es: “Dan ben je zo ongeveer op de helft. Dan analyseer en beschrijf je de vondsten. Daarna komen de twee stromen bij elkaar, bv. die pot uit dát jaar is gevonden in die plattegrond. Dit is het zogenaamde uitwerken, dit is wat archeologen doen.” De archeoloog begint daar al mee tijdens de opgraving zelf. Aan de hand daarvan schrijft hij zijn verhaal over de nederzetting. Het gaat uiteindelijk niet om de scherven, maar om het verhaal. Prof. Van Es had zijn proefschrift over Wijster af in 1967 en dat was achteraf gezien vrij vlot, vindt hij.

... 85.” Dan lag er op 1.10 m van de meetlat iets op 85 cm er vandaan. Dat was tijdrovend werk en niet zo leuk als je het de hele dag deed. Dan wil je ’s avonds wel eens wat anders doen.” Het inmeten echter vormde de basis voor de documentatie. Het moest zorgvuldig gebeuren, want alles wat je daarna deed, had als basis de 1:40 veldtekeningen. Daarna werd het vlak weggehaald, door de opgravers verdiept en dan lag er een nieuw vlak. Dan werd er voor de tweede keer getekend. In de derde bewerking werd alles wat er over was, verticaal doorgespit. Van de diepere sporen, zoals grote putten en kuilen werden dan zogenaamde *coupes* getekend. Dat is heel in het kort wat er op het veld gebeurde.

Sporen en vondsten van het oude Wijster

“Wat je vindt,” zo zei prof. Van Es, “zijn sporen van een houten nederzetting. Het hout zelf is verrot en het enige wat rest is een donkere verkleuring tegen het gele zand.” Op die manier vonden de opgravers vlekjes die paalgaten waren en grotere vlekken die hutkuilen vormden. Ook vonden ze een spoor van een omheining: een sleuf waarin een houten hek kon hebben gestaan.

Een bijzonderheid van het oude Wijster vormden de waterputten. Dat was voor Drenthe een uitzondering: deze putten waren zo diep dat een deel van de houten putmantel nog intact was. Bij de sporen horen ook de graven van koeien en paarden. Immers de graven werden aangetroffen als (sporen van) kuilen. De dieren behoorden tot de veestapel van de boeren, maar werden vermoedelijk als offerdieren gedood bij de bouw van een nieuwe boerderij.

De sporen waren schitterend, de vondsten vielen tegen, want het waren scherven, aldus prof. Van Es. In de sporen werden resten gevonden van gereedschappen en spullen die de boeren van het oude Wijster gebruikten, zoals scherven inheems aardewerk, fragmenten maalsteen, onderdelen van leren schoenen, een enkel bronzen sieraad en verder Romeinse munten en snippertjes Romeins glas. Er waren dus verschillende soorten vondsten.

De opgravers waren verrast door twee complete potten bij een paalgat. Nu eens een keer geen scherven! Deze vondst bestond uit een handgevormde inheemse pot met daarin gezet een Romeinse pot, een zeer waardevol importstuk van *terra sigillata* (rood glanzend aardewerk uit de Romeinse keizertijd met een zegel erin gestempeld). Deze bijzondere combinatie leverde het vermoeden op van een bouwoffer.

Het weer bij de opgraving

Bij het veldwerk zijn opgravers erg afhankelijk van het weer. Prof. Van Es vertelde, dat ze daar tijdens de opgraving bij Wijs-

ter veel last van hadden. De laatste maanden van 1958 waren vochtig en mistig. Dat was ideaal voor het opgravingswerk, omdat de sporen urenlang goed zichtbaar bleven. Maar de vreselijke kou en de nattigheid waren niet zo gezond voor de opgravers. Om te schuilen en te schaften maakten ze toen gebruik van de keet voor de grondarbeiders. Deze had aan drie zijden een schutting, er zat een dakje op, maar de vierde kant was open. Dat was koud! In de eerste campagne hadden ze meteen een strenge winter. Van 7 januari tot 26 februari 1959 werd de opgraving zelfs onderbroken, omdat men uitgevroren was.

Het voorjaar van 1959 was heel droog, maar de zomer was behalve heel droog ook heel heet. Dat was vreselijk, omdat de opgravers veel last hadden van zandstormen. Als ze een vlak hadden schoongemaakt, kwam er een schrale wind uit het oosten en zagen ze helemaal niets. Voor lappen zand, waar hij uren voor nodig had om in te meten, had hij maar vijf minuten, vertelde prof. Van Es, “voor je er erg in had, was het verstoven.” Het sproeien van het oppervlak hielp onvoldoende. De oplossing was om ’s morgens om vier uur al met het opgraven te beginnen, dus zodra het licht werd en de grond nog wat vochtig was. Ook de zomer van 1961 was erg heet.

Bij de tweede campagne had tekenaar Praamstra een tenthuisje ontworpen, een tentmodel van triplex en hout met een tentdak. Eten en drinken namen ze mee van huis. Bij regen zaten ze binnen waar - het mag gezegd - voorgraver Lanting meestal meteen in slaap viel. Ze gingen ook wel klaverjassen.

Inheems-Romeinse nederzetting

Prof. Van Es vindt het bijzondere van de opgraving bij Wijster dat voor het eerst in een zandgebied een grote Germaanse nederzetting uit de Romeinse tijd tevoorschijn kwam. Tot dan toe waren die alleen bekend van de terpen, omdat de conservering daar beter was. Bovendien is deze opgraving bijzonder, omdat het oude Wijster in die tijd van meer dan plaatselijk belang was.

Met het niet-opgegraven deel meegerekend, bestond de nederzetting vermoedelijk uit tientallen boerderijen met mogelijk minstens 500 bewoners en 1000 stuks vee. “Het vermoeden van een heel grote nederzetting was al in het begin direct heel sterk,” aldus prof. Van Es. Als wetenschappers hadden ze immers een vraagstelling. Gezien het grafveld uit de vierde eeuw dat tot de negende eeuw doorging, verwachtten de opgravers een nederzetting uit 300 tot 900 na Chr. Maar zo bleek het niet te zijn. Alleen de 3de, 4de en een stuk van de 5de eeuw van het oude Wijster hoorde bij het grafveld. “Het zou mooi geweest zijn om uit te komen in het huidige Wijster, maar dat is niet gebeurd,” zei prof. Van Es.

Excursies en contact met Wijster

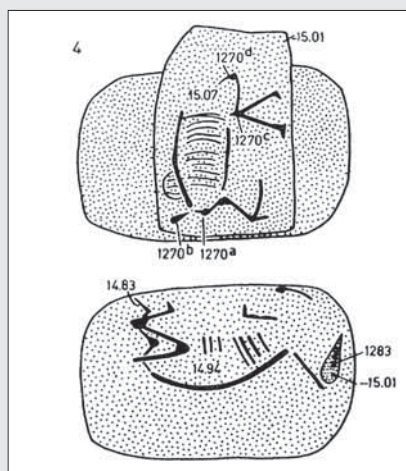
De Drentse Prehistorische Vereniging organiseerde excursies naar het opgravingsterrein bij Wijster. Prof. Van Es vertelde dat ze dan de bussen zagen komen aanrijden. Een voorspelbare vraag van bezoekers was of ze als opgravers ook iets gevonden hadden. Als ze iets lieten zien, was de volgende vraag of ze ook iets moois hadden gevonden. Ook archeologen uit het buitenland kwamen de opgraving bezichtigen. In het proefschrift staat: ‘Het graven aan de oostelijke rand van het ven bij Wijster bracht enorme belangstelling teweeg uit vele hoeken.’ Zelfs koningin Juliana gaf de wens te kennen om de opgraving te bezoeken. Dit zou gebeuren op 12 december 1958, maar staatszaken gingen voor: de regering was gevallen. Toen de koningin op 25 juni 1959 de Universiteit van Groningen bezocht, kon Prof. Waterbolk haar informatie geven over de voortgang van de opgraving in Wijster.

Ook inwoners van Wijster kwamen wel eens even kijken, maar veel contact met de bevolking hadden de opgravers niet; ze waren druk bezig met hun werk. In één van die winters werd in Wijster wel een lezing gegeven over ‘De oudheidkundige opgravingen te Wijster’. Deze werd bezocht door 63 personen, terwijl een lezing over ‘Mooi Oostenrijk’ 45 bezoekers trok.

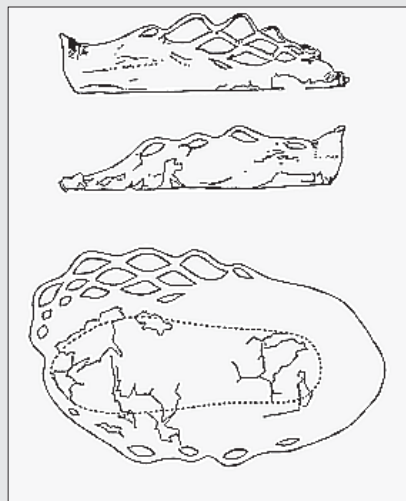
Hendrik Mulder hoorde de opgravers eens klagen dat ze niets vonden. In die tijd liep er ’s avonds een wacht en toen deze ging koffiedrinken, verborg Hendrik een oud theeketeltje in de grond. De volgende ochtend wachtte hij vol spanning af. Prof. Van Es vertelde dat ze toen meteen zagen dat er heel kort geleden in de grond was gewoeld. Toen ze het

keteltje opgroeven, stond Hendrik er natuurlijk bij ... en iedereen deed zeer verrast. Ook vertelde Hendrik Mulder dat hij en andere kwajongens als de opgravers weg waren, over de waterputten sprongen. Een van zijn vrienden sprong niet ver genoeg en kwam met de borstkas op een houten bekisting van een put terecht. Die eeuwenoude put was sterker dan hij.

Tekeningen van een diergraf, Wijster. Te zien zijn de sporen van een skelet van een paard en daarboven een koe. De dieren waren zorgvuldig begraven: ze waren waarschijnlijk offers.

De nederzetting is ongeveer 425 na Chr. verlaten. In zijn proefschrift heeft prof. Van Es de werkhypothese dat de inwoners wegtrokken naar de kleigebieden van de noordelijke kust van ons land. Mogelijk zijn ze met deze kustvolkeren geëmigreerd naar Engeland. Het verdwijnen van het oude Wijster wordt in het proefschrift gezien als een sprekende getuigenis van de belangrijke veranderingen in dit deel van het vrije Germanië in de eerste helft van de 5de eeuw, de tijd waarin de macht van het Romeinse rijk aan de noordelijke grenzen werd verstoord.

De hoofdman van Wijster

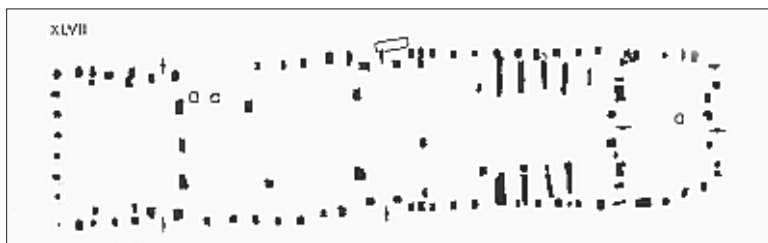
Prof. van Es meent dat Wijster vermoedelijk de woonplaats was van een van de mensen uit de bovenlaag van de Germaanse elite. Een aanwijzing voor het feit dat het oude Wijster bewoond werd door Germaanse adel, vormde de beroemde vondst van de goudschat van Beilen (maart 1955). Prof. Van Es: "Je kunt stellen dat het hoofd van deze nederzetting belangrijk was, omdat de nederzetting zelf belangrijk was en in de omgeving wel wat in de melk te brokken had".

Agrarische nederzetting

De indruk is dat het oude Wijster overwegend een agrarische nederzetting was. Er werden alleen boerderijen gevonden en alle volledige huizen waren boerderijen. Het waren heel lange rechthoekige huizen, waarbij (meer dan) de helft van de plattegrond bestond uit de stal. Dat kon je zien aan de staanders. Tussen de staanders en de wanden waren vakjes waarin een koe paste. Bovendien waren er paarden. Volgens een bepaalde theorie, aldus prof. Van Es, zou de paardenfokkerij in het oude Wijster erg belangrijk zijn geweest zijn. Er zou zelfs sprake kunnen zijn van export van paarden. Daarbij moeten we ons voorstellen dat het strijdros zeker zo belangrijk was als nu een militaire tank; bijvoorbeeld de Franken kwamen te paard.

Echter of de boeren zelf of misschien zelfs ook al gespecialiseerde handwerkslieden oefenden in het oude Wijster allerlei ambachten uit. Men maakte houten schalen, weefsels, er werd moerasijzer geproduceerd en gesmeed. Dit zijn ambachten in het kader van het boerenbedrijf, met de achtergrond van de elite, om de nederzetting zijn (politieke) functie te kunnen laten vervullen.

Leren bindschoen, vondst nr.676, Wijster. De schoen uit één stuk koeienhuid is van het Germaanse type en vooral de opengewerkte bovenkant vertoont Romeinse invloed. Tentoongesteld in het Drents Museum, Assen.

Reizende smid?

Hoewel de documentatie over de nederzetting bij Wijster aan de ene kant uiterst rijk is, is deze aan de andere kant ook heel eenzijdig. Zo was de documentatie over het metaal voor prof. Van Es als archeoloog heel slecht, omdat je metaal - met name ijzer - niet meer terugvond.

Volgens prof. Van Es is het wel mogelijk dat de metaalbewerking gedeeltelijk werd beoefend door rondtrekkende beroepssmeden. Een bepaalde theorie zegt dat zij door de leiding van de nederzetting werden ingehuurd om bijvoorbeeld een tijd lang zwaarden te smeden.

Mogelijk was er in Wijster sprake van extra productie in de landbouw. Prof. Van Es: "Had je oogst over, dan kon je twee zwaarden laten smeden en een zwaard weggeven aan je buurman, dan zorgde je voor binding als hij jou beschermde in een oorlog. Dat zijn processen in de Germaanse samenleving zelf." Ook vroeger waren er mechanismen om jezelf te verheffen. Als de mensen op een gegeven moment zo vol moed en kracht waren, braken ze uit hun eigen gebied los naar het zuiden. In deze theorie zou er dan sprake zijn van internationale politiek, aldus prof. Van Es.

Wijster is een begrip

Met de aantekening dat hij niet helemaal objectief is, zei prof. Van Es, dat hij het een geweldig belangrijke opgraving vindt en dat het altijd wel een belangrijke opgraving zal blijven. Wijster is een begrip in archeologische kringen vanwege de opgraving, omdat toch een groot deel van een meer dan gemiddelde Germaanse nederzetting uit de Romeinse tijd is opgegraven.

Terugblikkend meent prof. Van Es dat de opgraving ongetwijfeld op vele manieren te verbeteren zou zijn. In het kader van een ruilverkaveling duurde deze kort en bovendien was er weinig geld. Zo zijn wel de potscherven, maar niet de zaden verzameld. Echter de standaard van de opgraving, zoals die door de technische medewerkers van het instituut werd gevoerd, was enorm hoog. Die is sindsdien niet verbeterd, vindt prof. Van Es. Een veldtechnicus was bijna zijn hele beroepsleven bezig met de technische kant van het opgraven. Hij was een technische beroeps-

De plattegrond van boerderij 47. Dit is het type 'lang huis Wijster'. Het huis is erg regelmatig van opzet en indrukwekkend groot: ca. 26m lang en 6m breed. De koeienstal is duidelijk te onderscheiden. Het voorhuis heeft twee kamers met een scheidingswand. Dit huis behoort tot de groep mooiste boerderijen. De constructie lijkt op die in Westfalen (Romeinse rijk).

Bronzen speld met gekleurd email, Wijster. Late tweede en vroege derde eeuw, type Romeins. Tentoongesteld in Drents Museum te Assen.

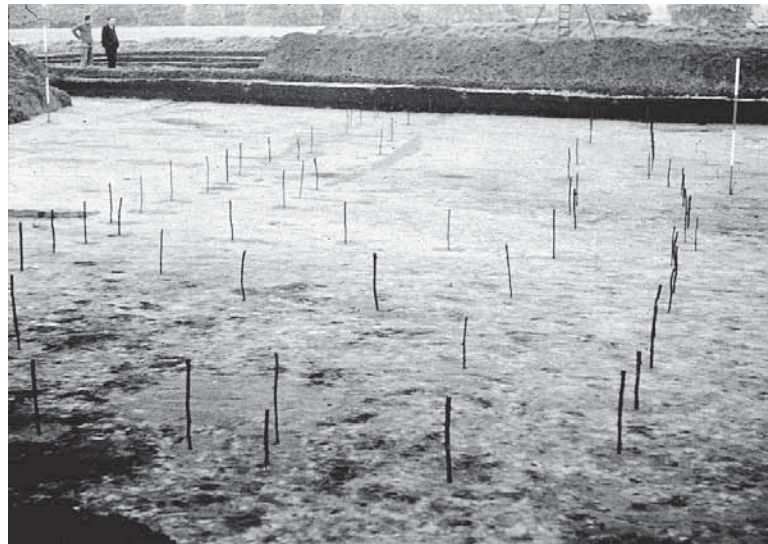
Overzicht vlak vakken (C(fk)-40/2 met W.deel woning XXXVI vanuit het westen. Hier zijn de paalgaten van een boerderij opgegraven en gemarkeerd met stokjes. Op de achtergrond zijn nog net de korenmijten van Wijster te zien.

Markering

Het project Inheems-Romeinse Nederzetting Noorderes is in het voorjaar van 2002 op touw gezet door een werkgroep van inwoners uit Wijster. In de toekomst ziet de werkgroep aan de Beilerweg op de plaats van de nederzetting van het oude Wijster graag een markering geplaatst. Het ontwerp daarvoor bestaat uit een betonnen tafel met zitgelegenheid, een bronzen kijkobject en bronzen informatiepanelen. Voorbijgangers en toeristen kunnen daar uitrusten, zich informeren over en zich bezinnen op de verdwenen, inheemse, ooit zo bloeiende nederzetting uit de Romeinse tijd waarvan de sporen werden opgegraven in 1958-1961.

Sporen en vondsten uit de nederzetting in getallen.

5	complexen van omheiningen/greppels
86	huisplattengronden
140	verdiepte hutten
140	graanschuren (spiekers)
13	waterputten
16	kuilen voor diergraven
250	kuilen voor voorraad, ovens en haarden
1	omheining voor schapen
1319	vondsten met classificatie en vindplaats
(naar Van Es, <i>Wijster</i>)	

kracht en de archeoloog hielp. De veldtechnicus bestaat niet meer. Het dualisme van de aankomend wetenschappelijk onderzoeker en de technicus is daardoor een beetje verdwenen, hetgeen prof. Van Es betreurt.

Voor het huidige Wijster vind ik het bijzonder waardevol dat prof. Van Es vanuit eigen ervaring zo inzichtelijk heeft gemaakt wat er destijds bij en na de opgraving van het oude Wijster plaatsvond. In het landschap is de nederzetting onder de Noorderes in de loop der eeuwen zowel bewaard als verborgen. De geschiedenis van de opgraving bij Wijster was onbekend, maar kan na te zijn opgedolven meer gaan leven. <

Verantwoording illustraties

W.A. van Es, *Wijster, a native village beyond the imperial frontier 150-425 A.D.*, Groningen 1967: blz. 1,2, 3, 4, 7, 8 en 9.

Groninger instituut voor Archeologie/voormalig BAI: blz. 3, 4, 7 en 9.

J.H.F. Bloemers e.a., *Verleden land, Archeologische opgravingen in Nederland*, Amsterdam, z.j.: blz. 1.

De Hijkerweg in de jaren 1940-1950 (deel I)

In het volgende geschrift geeft Wiebe Oldenkamp de situatie weer, zoals hij deze als kind meemaakte in de periode 1940-1950 en vertelt hij over de bewoners van 'zijn' Hijkerweg.

W. Oldenkamp

Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak, was ik vier jaar. Van de periode daarvoor weet ik natuurlijk niet al te veel. Wel herinner ik mij de treinreis naar Groningen, waar ik een brilletje kreeg aange-
meten en het bezoek aan de Grote Markt. De bril moest later bij Wassenaar in de Brinkstraat worden gemaakt.

De Hijkerweg bestond in die tijd uit een ongeveer 2 à 2½ meter brede klinkerverharding, aan beide zijden opgesloten door een rabat van veldkeien. De boombeplanting bestond uit jonge Amerikaanse eiken, die ons een prachtige gelegenheid boden om er in te klimmen. Tussen de veldkeien en de bomen was een hard zandpaadje waar de fietsers gebruik van maakten. Doordat er bijna geen gemotoriseerd verkeer over de straat ging en de ruimte tussen de stenen opgevuld was met mest en hard geworden modder, was het oppervlak aardig vlak, zodat wij erop konden tolleren en er lekker op onze blote voeten over konden lopen.

Langs het spoor

In mei 1942 ging ik voor het eerst naar school, de kleuterschool waar juf Schipper de leiding had. Zij was een aardige juf en ik zag opeens veel vreemde kinderen. Juf Schipper was in de kost bij fietsenmaker Jan Winters in de Hekstraat. De kleuterschool werd gehouden in een lokaal in de Hervormde school aan de Molenstraat. Om de beurt mochten wij als het pauze was bij Winters een

Vader Roelof Oldenkamp vent brood te Hooghalen.

Toen de Duitsers op vrijdag 10 mei 1940 binnentrokken, liep een deel van de route naar de Afsluitdijk via Beilen, Hijkerweg, Hijken, Smilde, Appelscha enz. De Duitsers kwamen op door paarden getrokken wagens over de Hijkerweg. Ook waren er ruiters te paard. Vanuit de voorkamer kon ik de stoet zien. Moeder verbood ons buiten te komen.

Na de doortocht nam het gewone leventje weer snel z'n gewone gang. Vader deed zijn werk als broodventer voor bakker Arbeider. Wat ik later begreep, was dat hij op de dag van de Duitse intocht niet thuis was, dus gewoon zijn werk had gedaan.

Hijkerweg 2

Hier woonde Otto Beuving. Deze Beuving was in mijn ogen een oude man die niet meer werkte. Het huis en de tuin zagen er altijd keurig verzorgd uit. Bij Beuving woonde de familie Hof in, Jan en Appie Hof. Jan heeft later het huis van Beuving overgenomen.

Jan Hof was vertegenwoordiger van een veevoeder- en slachtbedrijf. Hij was in die tijd de enige aan de Hijkerweg die een telefoonaansluiting had. Die telefoon bestond toen nog uit een kast aan de muur met een slinger waaraan gedraaid moest worden om contact met de centrale te krijgen. Aan die centrale waar meestal dames het beroep van telefoniste uitoefenden, gaf je door met wie je wilde spreken en zij zorgden er dan voor dat de verbinding tot stand kwam. Soms duurde dat nogal even. Bij een gespreksaanvraag naar Assen draaide Jan na een half uur wachten weer aan de slinger en deelde de verbouwde dame mee dat het gesprek niet meer nodig was, omdat hij al op de fiets naar Assen op en neer was geweest.

Na Hof woonde de familie Jonkers, moeder met de zoons Jannes en Gienus, in de verbouwde boerderij; vervolgens mevr. M. Veldkamp.

Hijkerweg 2

beker melk voor de juf halen. Dat te mogen doen was een hele eer. Omdat de school niet ver van de spoorlijn lag en er nogal eens op treinen werd geschoten door Engelse vliegtuigen, werden we getraind in het snel onder de bank kruipen. Kinderen die bij het raam zaten, moesten onder de vensterbank dicht tegen de muur kruipen. Zo zouden wij een beetje veilig zijn.

Wij leerden van alles: vlechtwerkjes maken, knippen, plakken en meer van die nuttige dingen. Omdat er toen al een schaarste aan allerlei materiaal bestond, werd ook veel tijd aan wandelen besteed. Een veelgelopen route was: Schoolstraat, Hekstraat, Arend Stevens' paadje en zo naar de Esweg, langs de dikke boom en dan via de Asserstraat naar school. Soms ging de route nog verder en gingen we een eindje de Asserweg op en kwamen dan via het Schutspaadje - nu de Klateringerweg - bij het spoor, om langs de spoorlijn en door de Molenstraat weer bij school uit te komen. Volgens mij was het toen elke dag mooi weer, maar dat zal wel komen, omdat wij alleen met mooi weer gingen wandelen. De route langs het spoor heeft mij later wel bevreemd, omdat er vaak luchtaanvallen op de spoorlijn werden uitgevoerd.

Eieren voor het oprapen

Na de kleuterschool kwam de 'grote school'. Wij waren toen regelmatig vrij, omdat de Duitsers steeds meer scholen nodig hadden om soldaten te huisvesten. De vrije tijd waar wij dus in ruime mate over beschikten, werd door ons besteed aan eieren zoeken, hutten maken in het Plattendveld (ongeveer waar nu de manege staat) en soldaatje spelen.

Ook werden hier en daar bij gastgezinnen kinderen uit het hongerende westen van het land ondergebracht; bij ons woonde David van Soelen. Hij kwam uit Rotterdam en was een echte stadsjongen die niets van het platteland wist. Toen wij op een zekere dag het plan opvatten om eieren te zoeken en David ook van de partij zou zijn, riep hij plotseling: "Wij hebben de mand vergeten!" Hij dacht dat de eieren voor het oprapen lagen.

Anderhalf varken

Het kwam nu regelmatig voor, dat auto's op de Asserweg en treinen door vliegtuigen werden beschoten. Ons werd bezworen dat wij bij een luchtaanval dekking moesten zoeken in een droge sloot, achter een boom of in door Duitsers gegraven schuttersputjes. Naarmate de oorlog voortduurde, werd het steeds moeilijker om het gewone leven voort te laten gaan. Steeds meer etenhalers uit het westen kwamen langs en de familie Oost, Hijkerweg 8, dook in verband met de spoorwegstaking onder. Het door hen verlaten

huis werd al spoedig in bezit genomen door een NSB-familie, waarmee wij geen omgang mochten hebben. Wij waren daarvoor ernstig gewaarschuwd. Zo'n waarschuwing was wel nodig, want de landwachters zochten naar o.a. het varken, schapen en andere goederen van Oost, die ook waren 'ondergedoken'. Toen bij ons huiszoeking werd gedaan, merkte Jan Smit op, dat m'n vader wel een erg dik varken in het vat had. Vader gaf dat volmondig toe, maar hij zei niet dat er anderhalf varken in zat.

Voor zover ik mij kan herinneren hadden wij gedurende de gehele oorlogstijd wel elektrisch licht. Roelof Fokkens die bij de centrale in de Hekstraat werkte, had namelijk de draden in onze meter doorverbonden. Onze ramen waren altijd heel goed geblindeerd met platen karton en de oliepitjes stonden op tafel, want als er 's avonds iemand aan de deur kwam, ging het elektrisch licht meteen uit en werden de pitjes snel aangestoken.

Eieren voor chocolade

Op het laatst van de oorlog, in april 1945, werden de Duitsers erg zenuwachtig en vorderden alles wat op een fiets leek om er snel vandoor te kunnen gaan. Zelfs het kinderfietsje van mijn broer Jan met dikke klossen onder de trappers was niet veilig. Het werd

Hijkerweg 4

Op nummer 4 woonde de familie Harm Atema. Dit was het enige huis aan de straat met een deurbel. Dat was voor ons vaak aanleiding om er belletje te trekken. Dat was echter een zeer gewaagde onderneming, want de ongeveer twintigjarige zoon van Atema was ongelooflijk snel ter been en hij moest je niet in z'n handen krijgen.

Vlak na de oorlog heeft iemand een verdacht zwaar pakje bij Atema op de stoep gelegd. Atema vertrouwde het niet – misschien dacht hij aan iets dat ontploffen kon – en ging er mee naar de politie die al snel tot de ontdekking kwam dat het hier om een verpakte koolraap ging. Een en ander was voor de Beiler rookwarenhandelaar Arie Brunsting aanleiding om in de eerst-

volgende *Nieuwsblad voor Beilen* zijn rookwaren met het volgende rijmpje aan te prijzen: *'De bom bij Harm was larie. Kalmeer u met een rokertje van Arie.'*

Na Atema woonde hier de families Hoogeveen en Klok, thans F. de Vries.

Hijkerweg 4

Hijkerweg 6

Hier woonde Aaldert Kuik met zijn gezin. In die tijd was nummer 6 een klein, met riet gedekt huisje. Het stond naast het huidige huis nummer 6 waar nu zijn zoon Willem in woont. Dat oorspronkelijke huisje stond vrij dicht op de weg; de afstand bedroeg zo'n vijf meter. Het rietgedekte huisje werd vervangen door een zogenaamde bouwkaswoning, die in de vijftiger jaren werd gebouwd. Behalve Kuik stonden aan de Hijkerweg nog drie van die rietgedekte woningen, namelijk die van Geert Grit (nr. 10), Job Eding (nr. 12) en nr. 17 waar tot 1992 Albert Peekes woonde.

Aaldert Kuik verdiende de kost als los werkmans en was veelal betrokken bij ontginningswerkzaamheden. Dat zware werk was niet ongemerkt aan hem voorbijgaan: hij liep nogal gebogen. Zoon Willem woonde tot 1999 in deze woning. Zij werd toen afgebroken en op de kavel kwamen twee identieke woningen te staan, nu nr.6 en nr.6a.

Willem woont nu weer op nr. 6 en dat is ongeveer dezelfde plaats als waar eerder het kleine rietgedekte huisje stond.

Hijkerweg 6

Situatie gedeelte Hijkerweg omstreeks 1940 (niet op schaal)

Hijkerweg 1

Dit huis is in het begin van de oorlogsjaren gebouwd en werd bewoond door het gezin van Leffert Bos. Diens zoon Berend had in de laatste oorlogsjaren de leeftijd bereikt om voor de Duitsers te moeten werken. Hij deed dat niet. Hij moest daarom regelmatig met verscheidene andere buurjongens de nacht elders doorbrengen

Latere bewoner: G. Exel

Hijkerweg 1; bewoner G. Exel.

Hijkerweg 3 (oud). Het laatst woonde hier Seekle Mijlof. Het huis werd afgebroken, toen Mijlof vooraan de weg een nieuw huis had gebouwd. Achter deze woning staat een kleine boerderij, Hijkerweg 9.

De later gebouwde woningen nr. 3 en nr. 3a staan aan de Hijkerweg.

Hijkerweg 3

Zoals uit de situatietekening valt af te leiden stond het huis nr.3 op enige afstand van de Hijkerweg. Het was bereikbaar via een weggetje dat er nu nog steeds ligt en waar L. Tijms nu gebruik van maakt om bij zijn woning (nu nr.9) te komen. Dit huis nr. 3 waar Seekle Mijlof in woonde, is in het begin van de vijftiger

jaren afgebroken, nadat hij een huis aan de weg had gebouwd. Zijn zoon Herman Mijlof woont daar nu nog (nr.5).

Uit de kadastrale gegevens van 1909 valt af te leiden dat het afgebroken pand (nr.3) uit drie of vier wooneenheden bestond.

De huisnummering geeft dit ook aan: van nr.3 naar nr.9.

Voor Seekle Mijlof woonden hier

Jan en Margje Kok. Margje is later hertrouwd met Thijs Timmer. Na het overlijden van Margje woonde Thijs in het rechter en de familie Harm Atema in het linker gedeelte. Daarna is de woning aan Mijlof verkocht. Deze woonde er met zijn ouders. Seekle Mijlof had drie dochters en twee zoons.

Van Mijlofs oudste dochter, me-

vrouw A. Simon, heb ik vernomen dat toen zij in 1937 in dit huis gingen wonen het huisnummer 1 had. Toen Bos later het huidige nr. 1 bouwde, is het gewijzigd in nr. 1a.

Het huis was uitgerust met bedsteden, terwijl het schuurgedeelte een lemen vloer had. Atema had de keuken van een rode betonvloer voorzien.

meegenomen. Vader had gelukkig zijn oude, maar goede fiets onder stro in de tuin weggestopt.

Op 12 april na een kort maar hevig gevecht op de Markt gingen de Duitsers er vandoor. Wij mochten niet naar buiten en zaten in de keuken van waaruit wij een goed zicht hadden in de richting van het Plattenveld, waarlangs de Duitsers wegtrokken.

Tegen de middag zagen wij ineens anders geklede soldaten komen. Toen wisten we dat voor ons de oorlog over was. De inderhaast tevoorschijn gehaalde radio, meldde nog wel dat de Duitsers terug konden komen, maar daar had niemand een boodschap aan. De soldaten werden met vreugde begroet en Alberdine Zinger kwam al met een stuk witte stoet en echte boter aandraven. De dagen daarna waren rumoerig en spannend voor ons. NSB-ers werden opgesloten, soldaten maakten een kamp bij de 'dikke boom', meisjes mochten op de motor meerijden, kortom vreugde en activiteit volop. Zo haalden wij de eieren onder de kippen vandaan en ruilden die voor chocola met de Canadezen.

Buurtvoetbalclub KESDO

Het duurde niet zo lang, of het normale leven kwam weer op gang. De scholen begonnen weer, onze buurtvoetbalclub KESDO (Kracht En Samenspel Doet Overwinnen) draaide weer volop. Menig wedstrijd tegen Halerbrug, Brunsting en het Rooie Dorp

Hijkerweg 5, anno 2004

Hijkerweg 9

Dit was het huis waar in die tijd de oude Laske woonde. Klaas Laske was in mijn ogen een erg oude man, die altijd in het zwart gekleed ging. De oorlog, en met name de aanvallen van geallieerde jachtvliegtuigen op auto's die op de Asserweg reden en op de spoorbaan en het station, waren voor hem aanleiding om zijn rieten stoel buiten te zetten en daarin zittend het schouwspel te volgen. Een ieder lag plat in een sloot of school achter een boom, maar oude Laske bleef rustig in zijn stoel zitten kijken. Na Laske is het huis gekocht door Albert Fokkens die er met z'n gezin een hele tijd heeft gewoond. Albert heeft het vervolgens aan z'n broer Jan verkocht, die het op zijn beurt heeft overgedaan aan z'n neef Lambert Tijms, die er nu woont.

Hijkerweg 9 voordat het door Lambert Tijms werd gerenoveerd.

Hijkerweg 13

Naast het huis van Laske stond op dezelfde afstand van de straat het huis waar Willem Dondorff woonde. Dondorff was timmerman en heeft het huis zelf gebouwd op de plaats van een daarvoor afgebrand huis. Het afgebrande huis was klein en met riet gedekt. Dondorffs nieuwe woning is nooit ingevoegd. Hij had namelijk een conflict met Harm Atema (nr. 4) die voeger was. Deze laatste zou als tegenprestatie voor een eerder door timmerman Dondorff geleverde prestatie het huis voegen. Dat is om de een of andere reden niet gebeurd. Dondorff liet de woning ongevoegd, zodat Atema altijd kon zien dat hij zijn tegenprestatie niet had geleverd. Zijn zoon Willy Dondorff was onze aanvoerder wanneer wij soldaatje aan het spelen waren. Willy maakte houten geweren, met een stuk elektriciteitsbuis als loop. Zelf had hij er een waarmee met behulp van elastiek van een autobinnenband pijlen konden worden geschoten. Eens schoot hij voor onze verblufte ogen een kraai uit de lucht. Later kocht Willy van mijn vader een zware luchtbuik die hij soms geladen en onder druk wegzette. Zo kon het gebeuren dat zijn vader een ruit van zijn eigen huis kapotschoot, en zijn vriend hem op een kogeltje in zijn knie trakteerde.

Hijkerweg 13, het niet gevoegde huis van Dondorff. Nu woont hier de familie Albert Fokkens.

(einde Molenstraat) werd op het Plattenveld uitgevchten. Daar was een redelijk vlak stuk heideveld dat heel geschikt was als voetbalveld. Er woonde veel jeugd aan de 'Hiekerdiek' en aan een deel van de Asserweg, zodat we gemakkelijk een elftal konden samenstellen.

Ongemerkt ben ik al begonnen met het vertellen van het dagelijks leven aan de Hijkerweg en zijn al namen van enkele bewoners genoemd. In het vervolg van deze beschrijving zal ik het een en ander vertellen over de Hijkerweg en zijn bewoners. Het is handig

Hijkerweg 15

Op nummer 15 woonde Harm Beugel met zijn vrouw Griet. Ze hadden geen kinderen en waren heel aardige mensen. Wij gingen vaak even bij hen langs en werden dan op een appel of iets dergelijks getrakteerd. Tijdens de oorlog hadden ze een evacu  uit het westen van het land. Hij heette Theo en omdat hij onze leeftijd had, trok hij veel met ons op. Theo was rooms-katholiek. In Beilen was toen geen parochie, zodat hij 's zondags met ons meeding naar de Gereformeerde kerk. Griet Beuving ging zelf naar de Hervormde kerk en vond voor een katholiek de Gereformeerde kerk passender dan de Hervormde.

Latere bewoner: Hendrik Tijms, die zijn huis verkocht aan Bettine Westerhof.

Links: Hijkerweg 15. Rechts daarvan staat de nieuwe woning die Hendrik Tijms heeft laten bouwen. De menning links gaat naar Hijkerweg 13. Rechts: Hijkerweg 8

Hijkerweg 8

Tegenover Beugel woonde Hendrik Oost met zijn vrouw Aaltje. Hendrik werkte bij de Spoorwegen. Hendrik en Aaltje Oost hadden geen kinderen en daarom waren wij altijd welkom en kregen een appel of andere snoeperij. Hendrik Oost was een fervent pijproker. Als hij 's morgens naar zijn werk ging, hoestte hij de hele straat wakker. Het geluid dat hij hierbij voortbracht leek het meest op dat van een kalkoen. Na het overlijden van vrouw Oost is z'n zwager Flokstra met zijn vrouw bij hem komen inwonen. Na Flokstra/Oost heeft Tjalle Bergsma het huis bewoond, waarna Bernhard Bosman het heeft gekocht en aangepast. Nu wonen Jannes en Geesje Brugink er.

om daarbij de bijgevoegde overzichtstekening met de huisnummers te gebruiken.

Doodlopende straat

De Hijkerweg vormde tot in 1970 de verbinding tussen het dorp Hijken en Beilen en werd veel gebruikt voor agrarisch verkeer. Auto's reden er niet veel, het meeste verkeer bestond uit paard en wagens en fietsers. Zo reden elke dag twee door paarden getrokken melkwagens geladen met melkbussen van Hijken naar de DOMO en terug. Het melkgeld werd een keer in de maand in een bruine envelop tussen de deksel en de bus geklemd en aan de straat gezet. Geen mens die er aan dacht om er aan te komen of er in te kijken. Als er 's winters sneeuw op de weg lag, en dat was nogal eens het geval, kwam de sneeuwslee, getrokken door twee paarden uit Hijken om de weg voor de melkwagen vrij te maken. Prachtig vonden wij dat!

Hijkerweg 12

In dit ver van de weg gelegen huis woonde Job Eding met zijn vrouw en hun zoontje Egbert en dochters Aaltje en Leentje. Job was seizoenarbeider en deed alle voorkomende werkzaamheden zoals ontginningwerken, rogge-maaien (met de hand) en miet-zetten. Dit was één van z'n specialiteiten, want niet elke boer was in staat om een mooie recht-opstaande miet te bouwen en dan ook nog zodanig dat bij de laatste vracht koren de miet ook af was. In de wintermaanden was hij klompenmaker en dat werk kon hij ook voortreffelijk. Onze hele familie liep op door Job geheel met de hand gemaakte klompen. De klompenwerkplaats was voor ons erg interessant met z'n speciale gereedschappen. Met een meetstokje werd de maat van je voet genomen, waarna de klompen werden gemaakt die daarna nog moesten drogen. Ze werden niet geschilderd en bleven dus gewoon blank. De vrijgekomen spanen werden regelmatig in de

wielsporen van een achter ons huis (nr. 16) gelegen zandweggetje gestort, hetgeen voor ons weer aanleiding was om hier kampvuurtjes van te maken.

In die tijd lag de elektriciteitskabel langs de Hijkerweg tot aan ons huis. Verder in de straat was geen elektra en ook ver van de weg gelegen huizen waren niet aangesloten. De huisverlichting bij Eding geschiedde dan ook door middel van carbidlampen, hetgeen algemeen gebruik was op plaatsen zonder stroom. Petroleumverlichting werd ook wel gebruikt. Met uitgegast carbid werden 's zaterdags de klompen schoongeschuurd, zodat ze 's zondags weer netjes waren. Ik vond dat er een vieze stank (knoflookachtig) aan het spul zat en kwam er met m'n vingers niet aan. Later kocht Klaas Tijms het boerderijtje. Hij verbouwde het; nu woont er de familie Van Duinen. Sinds het plan Langkampen is gerealiseerd is het adres Hijkerweg 12 veranderd in Tilkamp 4.

Hijkerweg 10

Geert Grit bewoonde op nummer 10 een rietgedekt huisje, dat ook erg dicht op de weg stond. Later is het afgebroken. Het afbreken was niet nodig geweest als mijn jongere broer met de zoon van Geert Grit hun plan hadden uitgevoerd. Ze waren op zekere dag namelijk bezig in de baanderhoek van dit huis een paasvuur te bouwen. Het vuur werd gelukkig niet ontstoken. Grit heeft tot in de negentiger jaren in z'n nieuwe huis gewoond. Daarna hebben Henk en Hennie Zwiers het gekocht.

Geert Grit en zijn vrouw voor het rietgedekte huisje waar hij eerst in heeft gewoond (nr.10). Achter het rieten dak is het nieuwe huis in aanbouw te zien.

Hijkerweg 12 (1956), het huis waar Job Eding woonde. Onder het raam in het rietdak was de klompenmakerij.

Hijkerweg 14

Hier woonde Derk Noordhuis met zijn vrouw Aaltje (Aoltie) en zoon Jan. Derk kon sterke verhalen vertellen over dwaallichten en dat soort dingen, bar interessant. Hij was in onze ogen een oude man die nergens bang voor was, althans zo leek het. In de oorlogsjaren toen de suiker schaars was, zouden mijn vader en Derk suiker uit suikerbieten maken. Het is niks geworden. Wel hadden we later een pan waar een harde, niet te verwijderen strooplaag in bleef zitten.

Tijdens mijn kinderjaren gebeurde het nogal vaak dat we 's nachts uit bed moesten, omdat het onweerde. Het kon dan wel eens erg tekeer gaan. Voor mijn gevoel is het nu lang zo erg niet meer. Wij zaten dan slaapdronken op een stoel langs de binnenwand van ons huis. Bij het raam of de deur verblijven was gevaarlijk!

Als zo'n onweersbui dan zo'n beetje afgelopen was, stapte m'n vader naar buiten, waar Derk ook meestal naar het wegtrekken van het onweer stond te kijken.

Hijkerweg 14, het huis van Derk Noordhuis, later van Herman Visscher.

“Wat deink ie d'r van, Derk? vroeg vader. Als het antwoord luidde: “'t Is over, Roef,” mochten we gelukkig weer naar bed. Toen de SD in het laatste jaar van de oorlog in onze straat op zoek was naar spullen van Oost die ondergedoken was, moest zoon Jan ook vluchten. Hij was thuis en ging via onze tuin er vandoor in de richting van het Plattenveld. Op de straat staande kinderen die dit zagen wekten zoveel argwaan bij deze SD-mannen, dat ze op onderzoek uitgin-

gen en Jan al heel snel achter de op het veld staande mieten (mijten) vandaan haalden. Met de handen in de nek werd Jan opgebracht. Voor ons was dat een heel nare ervaring. Gelukkig is Jan niet naar Duitsland gestuurd, maar hij is in Assen bij de Organisation Todt tewerkgesteld. In april 1945, toen Assen van de Duitsers werd bevrijd, kon Jan gezond en wel naar huis terugkeren.

Het huis wordt nu bewoond door Herman Visscher.

Met de aanleg van de A28 in de zestiger jaren is de situatie drastisch gewijzigd. Eerst was deze A28 een enkelbaans weg die ook aansluiting had op de Hijkerweg, zodat er toen veel autoverkeer op de weg verscheen. Veel bomen langs de weg zijn daarvan een stille getuige door een hardhandige aanraking met vrachtauto's. Het oversteken van de A28 was gevaarlijk; enkele mensen hebben daar het leven verloren. Toen de tweede baan kwam, omstreeks 1970, verdween de mogelijkheid om over te steken. De Hijkerweg werd een doodlopende straat. Dat was een hele verandering en vaak een verademing voor de aanwonenden. Aan de andere kant van de snelweg is nog het oude stukje klinkerweg van de Hijkerweg te zien. Overigens kan nog worden vermeld dat uit oude bestektekeningen blijkt dat de Hijkerweg omstreeks 1909 is voorzien van een klinkerbestrating, daarvoor was het een zandweg of iets wat daar op leek.

De Hijkerweg werd (wordt?) ook wel 'Hiekerdijk' genoemd. Dat kwam, omdat na de plek waar de weg de A28 kruist lage, vochtige grond lag, zogenaamde madelanden. De weg lag daar beduidend hoger dan het omringende land, vandaar de naam 'Hiekerdijk'. Tot zover enige opmerkingen over mijn jeugdjaren aan de Hijkerweg. Bij de behandeling van de huizen komen soms nog wel bijzonderheden over de bewoners naar voren.

In het volgende tijdschrift van de Historische Vereniging Gemeente Beilen vervolg ik mijn beschrijving van de Hijkerweg in de periode 1940-1950. <

Jeugdherinneringen (deel 3-2)

In 1937-1938 vertrouwde een Beiler, wij weten zijn naam niet, zijn jeugdherinneringen van het einde van de 19de eeuw toe aan het papier. Zijn verhaal werd in het voorjaar van 1938 gepubliceerd in het *Nieuwsblad voor Beilen*.

De bijdrage waaruit we onze verteller laten vertellen, werd op 23 september 1938 gepubliceerd. In zijn eerste zin zegt hij, dat hij over zijn jeugdherinneringen van veertig jaar geleden zal schrijven. Zijn verhalen handelen dan over gebruiken en gewoonten op het einde van de 19de eeuw.

Onze verteller: "Aan mijn belofte om de volgende jeugdherinneringen te schrijven over nieuwjaar een veertig jaar terug, zal ik bij dezen voldoen. De vacaties zijn achter de rug en ook de voorbereiding en drukte van het 40-jarig regeeringsjubileum van H.M. de Koningin.

Maar alvorens ik ga schrijven over nieuwjaar, wil ik het eerst nog even hebben over die mooie optocht op Zaterdag 19 sept. jl. te Amsterdam gehouden. Want wat ik daar in die optocht gezien heb kan mij bekoren, hoewel ik toch niet voldaan was. De geheele optocht was een pracht, maar de Drentsche wagen is mij het best bijgebleven, alles zoo als ik het altijd zoo gaarne zag. Drentsche boeren met een plat petje op en boerinnen met het oorijzer, de geheele wagen met heide versierd en daar tusschen in die oude Drentsche spinnewielen, ja dat kon mij bekoren.

Ik heb dan ook niet nagelaten, leve Drenthe te roepen, hetgeen door de deelnemers op de wagen werd beantwoord en toch zeg ik nog eens, ik was niet voldaan. Ik weet niet of er ook deelnemers uit Beilen en omgeving op de wagen zaten, maar als er weer eens

**W. Bazuin-Brinkman,
G.J. Dijkstra en
H.J. Vos**

Een ereboog in de Asserstraat

Een boerenechtpaar uit Hijken in hun zondagse dracht. De vrouw draagt maar liefst vier lagen op haar hoofd, namelijk een witte ondermuts, een zwarte die de witte moest bedekken, een oorijzer en tenslotte een witte floddermuts.

De gereformeerde zusterkring uit Beilen in klederdracht anno 1916.

Vanuit het groenland 'de Vonderkampen': links de torenspits van het hervormde kerkgebouw; rechts de pijp van de DOMO.

zoo'n wagen naar de Hoofdstad wordt afgevaardigd, laat dan ook eens zien wat Drenthe thans is. Hier en op vele plaatsen in ons land, wordt Drenthe nog altijd betiteld als het land van heide en struiken en nu met zoo'n wagen wordt die meenig nog meer voedsel gegeven. Ik zou voldaan geweest zijn als er achter die heide wagen, een wagen had gereden met een miniatuur zuivelfabriek erop, of een wagen met veldvruchten. De provincie Groningen kwam ook met oude klederdrachten, maar tevens met een wagen, voorstellende een stroo cartonfabriek. Noord-Holland kwam uit met 3 oude sjezen en 2 boerenwagens, maar een tractor met aanhangwagen vol veldgewassen ontbrak niet. Weg met de hunnebedbouwers! Maar nu genoeg hierover, want over de feesten in Amsterdam zou men de geheele Beilercourant kunnen vullen, maar dat is mijn bedoeling niet, ik ga nu mijn belofte vervullen:

Het nieuwe jaar in vroeger tijd.

Was vroeger het einde van het jaar in 't zicht en was ieder blij dat de eindstreep behaald was, het nieuwjaar werd ingezet met veel wenschen van geluk en voorspoed en die zelfde menschen die elkaar dat geluk en voorspoed toe wenschen, maakten veel keeren zo-

veel gebruik van alcohol, dat men jaren lang berouw had. Eerst werd, zooals het overal gebeurd in den huiselijke kring, elkaar veel heil en zegen in het pas begonnen jaar toe gewenscht en om een uur of acht gingen de kinderen de buurt op om nieuwjaar te wenschen. Geen buur werd overgeslagen en overal in de buurt kregen wij 3 à 4 nieuwjaarskoeken. De jeugd liep met een karbies, doek of een sloop bij familie en burens langs en kreeg overal een zeupie, een drankje van stroop, honing of suikerwater en genoeg koek, knieperties en jaorkoeken mee. Ook waren er menschen die er niet tegen op zagen om jongens van 13 à 14 jaar een borrel aan te bieden en trots als wij dan waren als wij dit aan andere jongens konden laten ruiken. Later op de dag kwamen ook de ouderen los, eerst bij de eene buur, dan bij de andere, nog eens wat verder van huis, er wordt een kennis ontmoet, mee te nieuwjaarswenschen, steeds en overal sterke drank, totdat 's avonds verscheidene aardig de smaak te pakken hebben. Er worden clubjes gevormd, twee clubjes smelten ineen, de derde komt er ook nog bij, overal gaat men heen waar men anders nooit komt en men hoefde dan ook heelemaal niet vreemd op te kijken als daar op een moment 10 à 20 nieuwjaarswenschers binnen kwamen. Men ging naar vriend en vijand, ja ook naar de vijand en dan werd eerst veel heil en zegen gewenscht; maar de gedachte had al post gevat, hoe kan ik hier de boel het best vernielen of op stelten zetten. De tweede dag van het nieuwe jaar was in die tijd nog erger dan de eerste. Daar zullen oude boeren uit Eursinge nog van mee kunnen praten, want die werden geregeld door de Beilers op 2 Jan. bezocht.

Veel metworsten zullen daar om de hals gebracht zijn, ik proef ze bijna nog. Doch ook daar hoofdzakelijk sterke drank, met het gevolg

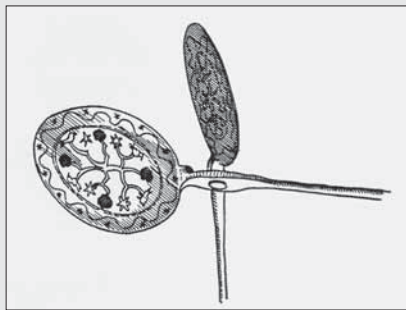
Een jaarskoekeniezer (1901). Uit: G. Kuipers, Vroeger Volksleven in Drenthe pag. 72, Zuid-wolde 1999.

Het jaarskoekeniezer

Het jaarskoekeniezer was vaak een huwelijksgeschenk. In het ene blad stonden de initialen met een randversiering en op de andere een versiering. Het was vaak een fraai stuk smidswerk. Men gebruikte voor jaarskoeken twee soorten meel: roggemeel en gerstemeel. Ook werd er wel spek, worst, stroop en anijszaad door het beslag gedaan. De jaarskoeken werden vroeger gebakken in een open vuur en de aantallen koeken die er gebakken werden waren groot, zodat alle neijjaar-ofwinners genoeg konden krijgen en een beschuit met een plak krentestoet; ook soms een appel of een paar centen er bij. Was de geheele buurt bewerkt dan ging het verderop, eerst bij kennissen, maar al spoedig ontmoetten wij anderen, die wisten te vertellen, als je daar en daar heen gaat, die geeft sigaren of kantkoek. Menig jongen zal in die tijd op nieuwjaarsdag meer sigaren te huis hebben gebracht, als er anders in een geheel jaar te huis kwam. Ook van de gehuchten kon men enkele kinderen zien die huis aan huis gingen en menigmaal met een kussensloop of zak vol eetbare nieuwjaarsgiften naar huis terugkeerden.

Eursinge

Knepertiesiezer

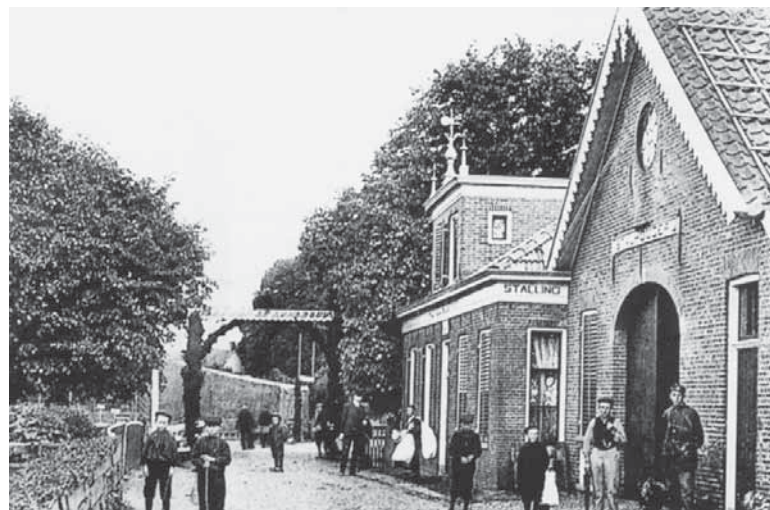
Knepertiesbakken in het open haardvuur

Het logement van Roelof Bosman aan De Paltz.

dat op 't laatst een dronkenmanstroep met vechtpartijen en de gevolgen daarvan.

Het was weer de oude onderwijzer L. Havinga die dit nieuwjaarswenschen gaarne anders zag en hiervoor de hulp inriep van het hoofd der Gemeente, wijlen de heer W.C. de Vidal de St. Germain. Er werden vergaderingen belegd in Beilen en de gehuchten om dat nieuwjaarswenschen te beperken. Eerst scheen het dat de heeren succes zouden hebben, ja, de jongelui waren bereid om niet meer nieuwjaar te wenschen, indien de gehuwden dan ook geen nieuwjaarsvisites meer maakten in de maand Januari. Doch hiervoor waren de gehuwden niet te vinden en de jongelui zeiden, dan wordt de zaak op dezelfde voet voortgezet. Het was te voorzien, dat nieuwjaar niet zonder strubbelingen zou verlopen, want menig inwoner van Beilen had toch het plan opgevat om niet meer te tappen. De burgemeester liet extra rijksveldwachters komen om de orde te bewaren, zoodat de schrik er wel een beetje inkwam en alles beter afliep dan menigeeen had verwacht. Als dank voor de mooie bedoelingen welke Burgemeester de Vidal en meester Havinga hadden, werd burgemeester de avond van 2 Januari een emmer vol uit een of ander privaat door het raam van de slaapkamer gegooid."

In de tweede helft van de 19de eeuw en in het begin van deze eeuw moest de plaatselijke overheid net als in het verleden maatregelen treffen tegen overlast als gevolg van overmatig gebruik van sterke drank. Daarom werd er in 1858 verordend, dat het sluitingsuur voor logementen, herbergen en tapperijen 22.00 uur was. In 1878 bezorgde herbergier Roelof Bosman zijn burens veel overlast. Bij het verlaten van zijn tapperij werd er rumoerig gezongen en vonden er af en toe baldadigheden plaats. Hoewel er een sluitings-

tijd was vastgesteld, was hij het gemeentebestuur te slim af geweest. Even voor sluitingstijd verlieten de gasten de gelagkamer, om even later achter gesloten deuren het drinkgelag voort te zetten. De Vidal zag geen andere mogelijkheid dan aan de directeur-generaal van de Staats Spoorwegen te vragen, Bosman als wisselwachter over te plaatsen.¹⁾

Onze verteller: "Ook het gebruik van alcohol tijdens de jaarwisseling leidde nogal eens tot onrust. In december 1909 werd in de gemeente een politiemaatregel uitgevaardigd, die de overlast ten gevolg van drankmisbruik moest tegengaan. Burgers moesten beschermd worden tegen de 'overlast van nieuwjaarswensers'. In de publikatie werd aangekondigd, dat zij die zich schuldig zouden maken aan 'het misbruik van sterke drank' streng gestraft zouden worden. Na de eerste wereldoorlog kwam wereldwijd de discussie opgang over het gebruik en de gevolgen van sterke drank. Over een algemeen verbod op sterke drank oordeelde de gemeente sterk verdeeld. Zo werd er in 1920 uitvoerig gesproken over een voorstel, dat verkoop van sterke drank op zaterdag na 14.00 uur en op zondag na 10.00 uur verbood. De beslissing werd uitgesteld. Nog geen jaar later besloot de gemeenteraad het verbod op verkoop van 'sterke drank in het klein' op zondagen, eerste kerstdag en nieuwjaarsdag na 10.00 uur 's morgens op te heffen. Cafés waren er overigens voldoende in Beilen, in 1905 waren er 31 vergunningen afgegeven."

In de volgende 'Jeugdherinneringen' gaat onze verteller opnieuw in op het gebruik van te veel alcohol. Ditmaal tijdens werkzaamheden zoals de aanleg van wegen, het vergroten van de haven of het bouwen van huizen. Hij merkt daarbij op dat de wegen goed werden ingespoeld en doelde daarbij niet op het regenwater.

Brinkstraat, de bestrating bestond uit veldkeien en iets afhellend naar de straatgoten iets kleinere. Die goten waren een bron van ergernis en ruzies.

Het vierde huis links was het huis van de caféhouder Joosten.

In dit huis bij de Beiler haven, op de plaats van de huidige De Omloop, had Jan Steenge een vergunning. Zijn café heette 'De Tippe'.

Hotel Koopman aan De Paltz. De Beilerstroom die er vroeger langs liep is gedempt en verlegd achter de kerk van de Nederlandse Protestantse Bond.

Noot

- 1) G.J. Dijkstra e.a., Gemeente Beilen, 1811-1997, p. 92, 184.

Veldnamen bij Hoog- en Laaghalen (deel 1)

W. Bazuin-Brinkman

In deze bijdrage wil ik iets vertellen over de veldnamen bij Hooghalen, Laaghalen en Heuvinge. Deze drie nederzettingen zijn ontstaan uit één: Halen of Haolen.

De plaatsnaam Halen is afgeleid van Hâl, hetgeen schraal en droog betekent. Ha en Ho wordt door J. Wierenga (in het etymologisch woordenboek) verklaard als hoogte. Wij moeten bij de verklaring van de plaatsnaam Halen dan ook denken aan een hoogte, die bestond uit schrale zandgrond.

Het gebied van Halen betrof de huidige dorpen Hooghalen en Laaghalen met hun essen en de voormalige nederzetting Heuvinge met de zogenaamde Holt Es.

Kaarten

Op oude kaarten werden Hoog- en Laaghalen met Halen aangeduid. We vinden vermeldingen voornamelijk terug in kerkelijke archieven, in de eigendomslijsten van het klooster Dikninge te Ruinen en het klooster Maria in Campis te Assen. Dit laatste klooster was in 1259 door Eppo, abt van Aduard, opgericht. Beide kloosters hadden boerderijen en landbouwgronden op de verschillende essen bij Halen en hebben ongetwijfeld een grote betekenis gehad bij het in cultuur brengen van de woeste gronden rondom Halen.

De oudste vermelding van de naam Halen dateert van 1210. Toen ruilden Theodorus, de bisschop van Utrecht, en het klooster te Ruinen (Dickninge) gronden te Halen. Ook ten tijde van Otto de II van Holland, bisschop van Utrecht (1216-1227) werden be-

Links is nog een deel te zien van de oude muur van het klooster Maria in Campis te Assen. De foto is genomen in de Kloosterstraat te Assen.

zittingen tot eigendom van het klooster te Ruinen verklaard. Boerderijen in Hooghalen hoorden bij het klooster te Ruinen (Dikninge) en boerderijen van Laaghalen behoorden toe aan het klooster te Assen (Maria in Campis).

Ontstaansgeschiedenis

Tussen 2700 en 2000 voor Chr. treden er veranderingen in het levenspatroon van jagers en verzamelaars op. Zij worden landbouwers. Deze verandering in hun existentie heeft gevolgen voor de wijze, waarop zij hun woon- en verblijfplaatsen kiezen. Als jagers en verzamelaars trokken zij achter hun buit aan. Als landbouwers kozen zij voor een vaste woon- en verblijfplaats. In Drenthe waren dat de hoger gelegen gebieden, die zij gebruikten voor de verbouw van granen. Men zocht deze plaats wel zo uit, dat er water in de buurt was, bijvoorbeeld bij de beekdalgronden, waar gras groeide en het vee kon grazen. Doordat men zich toeleegde op landbouw en veeteelt, hoe primitief ook, werd veel woest land cultuurland. Men ging enkele soorten graan verbouwen, onder andere gierst of gerst, maar doordat er niet regelmatig meststoffen aan de grond werden toegevoegd, raakte de grond uitgeput.

Bij het in cultuur brengen van grond, werkte men de oude grond opzij, waardoor er walletjes ontstonden, de zogenaamde Celtic-fields. Deze akkertjes zagen er blokvormig uit, zoals op luchtfoto's nog steeds te zien is, onder andere in het Hijkerveld. In het Halerveld zijn ook walletjes waar te nemen, die hebben gediend als afrastering en om zandverstuivingen tegen te gaan.

Nadat men een aantal jaren op deze akkers granen had verbouwd, bracht men de naastgelegen woeste grond in cultuur en liet men het oude cultuurland braak liggen.

Jagers en verzamelaars, rendierjagers, voor hun tent van rendierenhuid bezig met het bewerken van huiden. Detail van een schilderij van Simon Drost (Collectie Drents Museum Assen).

Een schilderij van Simon Drost van een familie van de Trechterbekercultuur voor haar huis omstreeks 5500 - 4700 jaar geleden. De vrouwen zijn bezig met het spinnen en het maken van aardewerk (Collectie Drents Museum Assen).

Luchtfoto van Celtic-fields in het Hijkerveld. Deze akkertjes zagen er blokvormig uit.

Detail van een luchtfoto van Laaghalen, ten westen van de A28 (uit: Fotoatlas Drenthe, Emmen 1990, bladnr. 105)

De es van Hooghalen. Links het zogenaamde Winkelbosje; op de achtergrond de Heuvings.

Zo ontstonden de eerste kleine nederzettingen met een geringe oppervlakte aan cultuurland. Doordat men weinig kennis van het milieu had, leidde dit tot rooibouw, wat tot gevolg had dat de grond uitgemergd raakte en er zandverstuivingen ontstonden, die bij Halen veel voorkwamen. Hierdoor weet men, dat er bij Halen landbouwnederzettingen zijn geweest.

Daarnaast zijn er uit de omgeving van Halen verschillende bewoningssporen bekend, onder andere voorwerpen en grafheuvels, uit de prehistorie. Halen heeft evenals de meeste zanddorpen een oude bewoningsgeschiedenis. Uit archeologisch nederzettingsonderzoek is bekend, dat de Drentse dorpen hebben 'gewandeld'.

De huidige locatie van de Drentse zanddorpen dateert in de meeste gevallen uit de Middeleeuwen.

De buurtschappen

Het dorp Hooghalen ligt hoog en droog. Het dorp is ontstaan op de flank van een zandrug, die zich uitstrekt over het midden van Drenthe tot aan de Hondsrug. Naar het noorden toe daalt de rug geleidelijk en gaat over in het Lage Veld, dat zo'n 6 meter lager ligt dan het dorp waar de weilanden lagen. De es van Hooghalen werd aangelegd op het hoogste en voor akkerbouw gunstigste deel van de rug, ten zuidoosten van het dorp. Rond het dorp en de es lag het veld, dat bestond uit heidevelden. Deze heidevelden hadden een belangrijke functie wat betreft de mestproductie. Vanaf de Middeleeuwen tot laat in de 19de eeuw vormden dorp, es, de woeste gronden (het veen, de heidevelden en de zandverstuivingen), de wei- en hooilanden en het (gebruiks-) bos één geheel.

Laaghalen oftewel Leeghaolen ligt lager (legt = leegte = laagte). Laaghalerveen lag in een veengebied en is een jonge nederzetting uit de 19de eeuw.

Oosthalen is een streek ten oosten van Hooghalen.

Over de buurtschap Heuvinge zijn onlangs twee artikelen verschenen. De naam moet verklaard worden uit hoeve, dat een landmaat was (van oudsher 16 morgens = Groninger maat voor 600 vierkante roeden (16,94 m²). Het was de hoeveelheid land die één man in één morgen kon doen). Bewoners van het erf noemden zich naar het erf Heuvinge of Hoving. In 1300 woonde er een Ten Houe (Ten Hove). In 1500 werd de boerderij met het omliggend erf het Hoevinge-erf genoemd.

Veldnamen

Veel van de ons bekende veldnamen dateren uit de 11de tot de 16de eeuw. Vanaf de 16de eeuw neemt het aantal veldnamen

door het in cultuur brengen van woeste grond meer en meer toe. Op oude kaarten en in allerlei archieven, zoals die van waterschappen, kerk- en pastoriegoederen, belastingregisters, schuldboeken met daarin aantekeningen over de verkoop van een onroerend goed, zijn onmisbare bronnen bij veldnamenonderzoek. Bij de spelling van de veldnamen heb ik de hedendaagse spelling gebruikt, bijvoorbeeld akker i.p.v. acker en barg i.p.v. barch. Toen in 1832 het kadaster werd ingevoerd, zijn de veldnamen door letters en cijfers vervangen. Vanaf dat moment kwamen de veldnamen alleen nog voor in archieven, maar werden in het mondeling taalgebruik nog gebezigd. In de 20ste eeuw kwam aan dat laatste ook een eind door de ruilverkaveling. Oude perceelsgrenzen verdwenen, waardoor perceel en veldnaam niet langer bij elkaar hoorden.

Verandering

Bij veldnamenonderzoek moet men rekening houden met het feit, dat veldnamen in de loop van de tijd kunnen veranderen door een andere betekenis van het oorspronkelijke woord, door een ander gebruik van het perceel of door een ander taalgebruik. Dit laatste behoeft nog enige uitleg.

In deze streek werd omstreeks het begin van de jaartelling het zogenaamd Noordwest-Germaans gesproken, ook wel de 'noord-taal' genoemd. Rond 800-1200 onderging deze taal door Frankische invloeden geleidelijk aan een verandering en ging meer op het tegenwoordige Drents lijken. Zo heet een schuurdeur nog steeds een baander, een afgeleide van het oorspronkelijke 'barn-door'.

Veel veldnamen die hier voorkwamen, hebben nog met de oorspronkelijke 'noord-taal' te maken, zoals bijvoorbeeld: holt, barg, hof of goorn. Deze veldnamen kwamen slechts in het mondeling taalgebruik voor. Enige noodzaak om ze voor 800 op papier te zetten was er niet.

Er zijn veldnamen die door de eeuwen heen nagenoeg hetzelfde zijn gebleven. Er kon zich echter plotseling een verandering in de veldnaam voordoen, bijvoorbeeld doordat een kamp of akker van eigenaar veranderde. Moest de naam 'Scheuningskamp' dan vervangen worden door 'Eisingkamp' of moest de veldnaam veranderen, wanneer er in het landschap iets was veranderd?

Het gebruik

Veldnamen waren voor 1832 van groot belang en werden met name door landbouwers veel gebruikt bij het werken op het land en bij verkoop van gronden. Bij een verkoping kon men bij het gebruik van veldnamen gemakkelijker de plaats lokaliseren. Dit

De Amerweg van Oosthalen naar Hooghalen met links de Grote Es.

De boerderij van de familie J. Beugel aan het Middendorp in Hooghalen.

De baanderdeuren in de boerderij van de familie J. Beugel.

4.	Heideveld „Hoogveldslag“, Sectie C, nummers:	
	1867, groot 23.77.50 hect.	
	1869 „ „ 0.20.70 „	565 16.00.00
	Samen 23.98.20	
5.	Heideveld „Groote zandslag“, Sectie C, nummers:	
	1863, weg groot 0.09.30 hect.	1.00.00
	1865, zand en heide „ 13.38.40 „	2.00.00
	Samen 13.47.70	
	Heideveld „Voor het stuk“ a/d. straatweg naar Assen, Sectie C, nummers:	
	1858, heide groot 3.95.70 hect.	
	1860, veen „ 0.23.80 „	R. Mulder
	1862, „ „ 0.09.50 „	16.00.00
	724, „ „ 0.10.90 „	
	Samen 4.40.30 „	
	Gelegen voor de percelen 2, 3, 4 en 5.	
	Heideveld „naast de Kamp van Geert Kuiper“ (voor en achter het Spoor), Sectie C, nummers:	
	1850, heide groot 1.77.30 hect.	
	1852, „ „ 0.78.80 „	57.2.50
	1854, weg „ 0.07.00 „	
	1856, heide „ 1.18.10 „	9.00.00
	Samen 3.81.20	
	Heideveld „Lageveldslag“ naast de Nieuwe Kamp van R. Meijering, Sectie C, nummers:	
	1841, heide groot 4.54.30 hect.	Bolt
	1843, weg en heide „ 0.08.20 „	
	Samen 4.62.50	
	Heideveld „Brandhullen“, Sectie C, nummer 1846, groot 1.08.20 hect.	2.00.00 1.08.20
	Heideveld „Brandhullen“ (achter Pries), Sectie C, nummer 1848, groot 0.68.70 hect.	31.00.00
	Heideveld „tusschen straat en spoor“ (tegenover de Boompjes) Sectie C, nummers:	
	1435 groot 0.02.50 hect.	
	1436 „ 3.42.40 „	1.00.00
	797 „ 0.64.00 „	24.3
	Samen 4.08.90	
	Heideveld „naast Klein Mexico“, Sectie C, nummer 987, groot 0.78.10 hect.	4.00.00 0.78.10
	Heideveld onder Hijken, gelegen in „het Westerscheveld“ Sectie A, nummer 2039, groot 1.13.20 hect.	0.00.00 1.13.20

Bovenstaande veldnamen werden opgenomen in een aankondiging van een verkoop van een boerenplaats te Hooghalen in het begin van de 20ste eeuw.

Een omwalde kamp aan de Boermarkeweg in Laaghalen. Het is de huidige hof die bij de boerderij van wed. A. Boer-Wigginger hoort. Op de achtergrond is de es bij Laaghalen te zien.

laatste was zelfs na 1832 het geval. Het was in de communicatie gemakkelijker om gebruik te maken van de veldnaam ‘de Strubben’ dan van de aanduiding ‘sectie E, artikel 476’. Men kende het perceel immers het beste onder de ‘oude’ veldnaam.

Veldnamen

Vroeger waren de essen omgeven door heidevelden met hier en daar bossen. Na een geleidelijke bevolkingstoename ging men de oppervlakte aan bouwland uitbreiden door gezamenlijke bosontginning. De essen lagen buiten het dorp en er werd steeds een stukje nieuwe grond aangemaakt. De ontgonnen akkers werden verdeeld in blokken onder de ontginners. Zo ontstond het bouwland, dat ‘es’ werd genoemd. Op de essen droegen de meeste percelen akkerland een naam, die eindigde op akker. Zo komen we veel namen tegen als Holtakker, Veldakker, Brinkakker, Smalakker of Langeakker. De kleine akkertjes die in de nabijheid van de boerderijen liggen en waar uitsluitend groenten voor het gezin werden verbouwd, werden ‘Goorns of Goorties’ genoemd.

Een particuliere ontginning die buiten de es lag, omgeven door een wal en beplant met dicht struikgewas, kreeg de naam Kamp. Kampen zijn jonger dan akkers en lagen meestal aan de rand van de es of er buiten. Het zijn vermoedelijk akkers geweest die door het omwald zijn een individueel gebruik kenden. De overige akkers op de es, waren weliswaar ook privé-bezit, maar het gebruik ervan werd gemeenschappelijk geregeld. Ook werd de veldnaam ‘kamp’ vaak verbonden met een familienaam, bijvoorbeeld Nijsingkamp. Kamp is waarschijnlijk ontleend aan Campus (Latijn).

Bestuursmededelingen

Schenkingen

Van S. Nijwening ontving de vereniging een geografische kaart van Midden-Drenthe, vermoedelijk gemaakt omstreeks 1900. Een detail van deze kaart is gebruikt voor de omslag.

Van mevrouw R. Wassenaar te Beilen ontving de vereniging enkele foto's. Een aantal foto's hebben te maken met de vroegere drogisterij Wassenaar in de Brinkstraat. Wij hopen te zijner tijd daarover een artikel te kunnen publiceren. Hier ziet u een tweetal foto's waarbij enkele vragen worden gesteld.

Linksboven: Melkkar bij de hoek Schoolstraat-Weverstraat. Links staat Piet Schoonveld; hij kwam uit Kropswolde en handelde in muziekinstrumenten, ook café-eigenaar. Vraag: Wie is de melkman?

Rechtsboven: Optocht in de Brinkstraat ter hoogte van de Kampstraat. De man met de hoed in het midden van de foto is drogist Wassenaar. Vraag: Wie is de agent die voor de optocht loopt? Wie herkent andere mensen en kan hier iets over vertellen?

Lezingen

woensdag 7 april 2004: Jeugdherinneringen IV. Een lezing met foto's over het verleden in de voormalige gemeente Beilen. Deze lezing wordt verzorgd door W. Bazuin-Brinkman, G.J. Dijkstra en H.J. Vos. In: Wilhelmina Zalencentrum, Beilen. **Aanvang: 20.00 uur.**

Website

www.historischevereniginggemeentebeilen

Extra informatie: Jeugdherinneringen (1 en 2); *Nieuwsblad voor Beilen* (1927-1928) en 't Roel Reijntjes Huus

Aanvulling

In het artikel De kluizenaar van Hijken, jrg.15, nr.4, november 2003, blz.1 vindt u de opmerking dat er bij 'deze boerderij hagepreken hadden plaatsgevonden'. Uit de volksmond kan deze opmerking vaker worden opgetekend, maar de juiste interpretatie hiervan luidt:

Op 28, 29 en 30 maart 1835 is in het betreffende huis, toen bewoond door Hermannus Beens, dominee De Cock uit Ulrum geweest. In 1834 was onder leiding van Hendrik de Cock uit Ulrum de Afscheiding ontstaan. De Cock stapte met een aantal volgelingen uit de hervormde kerk. De afgescheiden kerken gingen in 1892 samen met de kerkelijke gemeenten die uit de zogenaamde Doleantie (1886) waren ontstaan; samen vormden zij de Gereformeerde Kerken. Een paar gemeenten bleven daar - om diverse redenen - buiten; zij zijn verder gegaan als de Christelijke Gereformeerde Kerken.

In Hijken was in maart 1835 een aantal mensen bijeen die zich ook van de hervormde kerk wilden afscheiden. In het huis van Hermannus Beens is toen de akte van afscheiding getekend door 36 personen. Tot ouderling werden daar verkozen: Jacob Koerts Timmerman te Hooghalen en Geert Jans Timmerman uit Hijken; tot diaken: Harm Jacobs Scheper en Jan Willems Nijzing, beiden te Hijken. Dominee De Cock doopte er ook twee kinderen: 'Hendrikje, dochter van Hendrik Wijcherts Koops en Janna Benes, echtelieden te Iken (Hijken - red.) en Lammechien, dochter van Jannes Alberts Speelman en Roelofje Hendriks Smid, echtelieden te Spier'.

